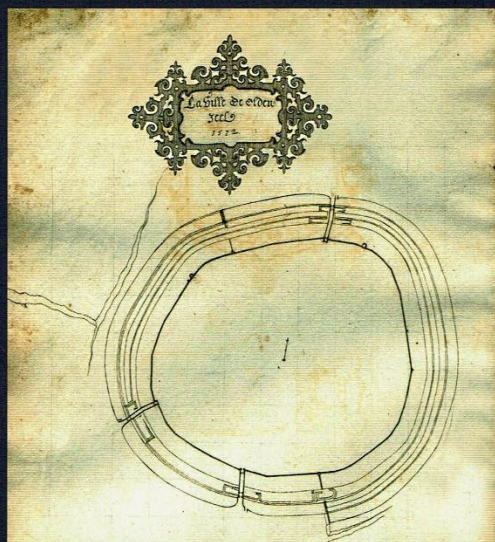

bewerkt door:
Tilly Hesselink-Van der Riet
Wilhelm Kohl †
G.A.M. Toni Ankone

Oorlogen en kosten

IN DE GESCHIEDENIS
VAN DE NEDERLANDEN, HET RIJNLAND,
MÜNSTERLAND, LINGEN, TWENTE,
OLDENZAAL EN OOTMARSUM
VAN C 14 N. CHR. - 1868

*Bijlage: klooster en stiftsjuffers in Weerselo (1178-1764)
kerken, kloosters en kanunniken (1358-1572)*

STICHTING DE TWENTSE KRANS · 2015

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiële bijdragen van:

Ridderschap van Overijssel

Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel

Schlichter NVM Makelaars, Oldenzaal
Kerkstraat 9, 7571 EE OLDENZAAL

Stichting Twentsche Courant

C.R.A.M. van Voorst tot Voorst

ISBN / EAN: 978-90-809828-3-3

Copyright 2015 Stichting De Twentse Krans
p/a Floris Radewijnsstraat 14
NL – 7665 AS Albergen

Omslag: Atlas Berlaymont, Universiteitsbibliotheek Leiden. Collectie
Bodel Nijenhuis, (COLLBN atlas 440), krt.3, Oldenzaal (folio
4^r) La ville de Oldenzeel 1572.

INHOUDSOPGAVE

1.	Voorwoord Drs. Ank Bijleveld-Schouten Commissaris van de Koning in Overijssel	1
2.	Verkort geciteerde bronnen en literatuur	2 - 17
3.	Inleiding Tilly Hesselink-Van der Riet	18 - 22
4.	Oorlogen: gevolgen en wederopbouw	23 - 390
5.	Verdeling van de oorlogskosten:	391 - 445
	a. Het schatregister van Twenthe te Oldenzaal (1546-1585)	
	b. De rekeningen van de confiscatien in Twente (1581-1586)	
	c. Verdeling van de oorlogskosten ten tijde van de Staatse dorst Johan van Voorst tot de Grimberg (1591-1594)	
6.	Bijlagen:	
	a. klooster en stiftsjuffers in Weerselo (1178-1764)	446 - 453
	b. kerken kloosters en kanunniken (1358-1572)	
7.	Archeologie	454 - 458
8.	Tijdsorde: veroveringen en plunderingen van Oldenzaal, een kroondomein	459 - 472
9.	Personalia	473
10.	Register op personen, plaatsen en zaken	474 - 657
11.	Beeldmateriaal	658 - 672

SAMENVATTING

Van een Romeinse keizer naar het einde van de Hof Oldenzaal.

De nieuwste bronnen tonen aan dat ons land in 14 n Chr. behoorde aan een Romeinse keizer. Dan volgt er een lange periode zonder schriftelijke gegevens. Vervolgens komen we in de achtste eeuw onder de invloed van de Merovingen en Franken.

De belangrijkste factor voor het ontstaan van voornamelijk centra en steden is uiteindelijk de ligging van een woongemeenschap met een rijk landschap aan doorgaande wegen. Oldenzaal ligt aan doorgaande handelsroutes. Voor het eerst wordt er in 787 over Oldenzaal geschreven. Een graaf wordt in Oldenzaal voogd over de goederen van de abdij Prüm in de Eifel en heerser over 'oppidum' (stad) Aldensal, die gevestigd is.

In de eerste helft van de tiende eeuw maakte bisschop Balderik de stad groter, om in de tweede helft van die eeuw de stad (geestelijk) te vernieuwen door de stichting van een kapittel en de kerk krijgt de naam St. Plechelmus. In 1085 wordt de eerste proost genoemd en in 1283 de eerste thesaurier die belast was met het toezicht op de gebouwen en het luiden van de klokken.

De grensplaats Oldenzaal wordt een bestuurlijk, rechterlijk en administratief centrum in Twente, rondom de hof Oldenzaal. Deze hof is de grootste hof in Twente, met eigen goederen van de bisschop en de stad, als het grootste domein. De 'vrije stede' was de rentmeesters zetel van de hof Oldenzaal. De stad wordt na 1207 het centrum van de drost, de hoogste rechterlijke ambtenaar van de bisschop in Twente. Binnen in de zuidzijde van het oude raadhuis bevindt zich een stenen toren, een versterking, met eronder een kelder en erboven een kamer, in de 16de eeuw de raadkamer genoemd. Hier was het bestuurscentrum van de stad en Twente gevestigd.

In de loop van de geschiedenis is Oldenzaal ongelooflijk vaak aangevallen en veroverd. In de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) zelfs negen keer. De tijdsorde in hoofdstuk 8 geeft hiervan een overzicht.

Oorlogen ontstaan als er persoonlijke problemen zijn tussen heersers in verschillende gebieden in Europa of op kleinere schaal het in bezit nemen van andermans eigendommen. Dit laatste vond plaats tussen de hertog Karel van Gelre en de Bourgondiërs rond 1500. Daarna volgde in 1510 de zware aanval op de stad Oldenzaal, de stad van de bisschop, gevolgd door een grote stadsbrand. De hertog Karel van Gelre was de vijand van de bisschop van Utrecht geworden.

In Twente schrijft de procurator van het Sint-Antoniusklooster te Albergen, Johannes van Lochem, dat twee gebeurtenissen de oorzaak zijn dat de situatie na 1490 tot 1512 zo escaleerde. Als prior (1520-1525) beschrijft hij de oorlogshandelingen van de hertog Karel van Gelre.

Bij het ontstaan van steden is in het verleden ook rekening gehouden met veroveringen. Een omwalling en een gracht boden veiligheid aan de bewoners er binnen en aan de omwonenden van buiten die met hun vee er hun toevlucht zochten. In oorlogstijden waren speciale tactieken nodig om steden aan te vallen en te veroveren. Grachten en muren van de belangrijkste steden vormden een grote hindernis. In de muren bevonden zich sterke poorten, die eerst geramd werden, voordat men de stad in kon. Het gebruik van kanonnen hierbij was een enorme vooruitgang. Daar was niets tegen bestand. Daarnaast waren er katten (verplaatsbare houten stellingen) in gebruik van waaruit men kon schieten.

Vooraf in de 16de en 17de eeuw vonden grote veranderingen in Europa plaats. Op het gebied van de religie hadden Luther, Erasmus en Calvijn grote invloed.

De slag bij Heiligerlee wordt het begin van de opstand in de Nederlanden genoemd. In de politiek was het keizer Karel V, die voor een grote omwenteling zorgde. In 1528 ontving hij de wereldlijke macht in delen van de Nederlanden. Spanje behaalde grote winsten uit de veroverde gebieden en besteedde dat onder andere aan de vorming van sterke legers. De bevolking van de Nederlanden krijgt veel last van de Spanjaarden, die Brussel tot regeringscentrum kiezen en de 'Geuzen', de Staatsen, die Holland tot centrum hebben.

De stad Oldenzaal was vroeger van de landsheren, de bisschoppen van Utrecht. Aan de oostzijde van de stad lag de hof Oldenzaal met een 45-tal horige erven in 12 buurschappen, de eigen goederen van de bisschop. De proost was hoofd van het kapittel. Vanuit de oer parochie Oldenzaal zijn in de loop der jaren 21 kerken gesticht, waarvan 4 in de Neder-Graafschap Bentheim.

Na 1528 voegde de keizer het landsheerlijke domein Oldenzaal aan zijn bezittingen toe. Voordat de keizer naar Spanje vertrok, hebben de Spanjaarden in (1554-1556) de goederen van het domein laten beschrijven. In 1617 is een nieuwe lijst van de bewoners in de stad van de hof Oldenzaal opgesteld.

De omslag van het boek toont een kaart van Oldenzaal van Thomas Janszoon Witteroos (voor 1553, 1569-1575). Oldenzaal is ook getekend door Jacobus van Deventer (1573-1575).

De fortificatie van Oldenzaal vond plaats vanaf 1580 tot 1626. Met behulp van de rekeningen van de rentmeester van Twente in het Spaans Archief op het HCO te Zwolle en op de kaart van Jacobus van Deventer, is de hof Oldenzaal te vinden aan de oostzijde van de stad. Op de kaart uit 1924 is de exacte plaats te zien, namelijk aan de noordwestzijde van de Scholtenhoeklaan, de westzijde van de Scholtendijk en de zuidwestzijde van de Bleekstraat.

Jacobus van Deventer heeft vanuit de Grevinckhof aan het einde van de 'Scholtenhoeklaan' een hek getekend. De laan was een eigen binnenweg van deze hof naar de stad en het hek was de grens van het rechtsgebied van de Grevinckhof met de hof Oldenzaal. De laan verbond de beide hoven.

In 1591 beginnen prins Maurits, samen met zijn zwager graaf Willem Lodewijk van Nassau (1560-1620), in 1584 stadhouder en kapitein-generaal van de Staatse strijdkrachten in Friesland, de beroemde veldtochten.

De Staatse drost, Johan van Voorst tot Grimbergen, heeft een onbekende tekst over de verdeling van de oorlogskosten uit genoemde periode van Twente nagelaten.

Op 25 oktober 1597 trof prins Maurits na snelle veroveringen van Enschede, Ootmarsum en Oldenzaal, voorbereidingen om naar Lingen te trekken, dat veroverd werd.

In de verkort geciteerde bronnen- en literatuurlijst komt u een groot scala aan auteurs uit het einde van de 16de en eerste helft van de 17de eeuw en latere tijd tegen, van waaruit de gegevens zijn verwerkt. De hieruit beschreven historische gebeurtenissen zijn echter niet overal eensluidend wat dateringen en inhoud betreft. Bij veel Nederlandse en Duitse plaatsen staat de huidige schrijfwijze voorop. De jaartallen en data zijn voor de duidelijkheid vetgedrukt om op deze manier een beter overzicht te geven over de consequenties van de oorlogsvoering in de samenleving van die tijd.

Drs. Ank Bijleveld-Schouten, Commissaris van de Koning van Overijssel schrijft in haar voorwoord dat het Twentse en Duitse grensgebied een zeer grote sociaal-culturele eensgezindheid heeft gekend

en dat Oldenzaal als centrum in het universum van toen, een rijke geschiedenis kent.

Albergen, 2015.

Tilly Hesselink-Van der Riet.